

INFORMATION ABOUT THE INTEGRATED EDUCATION OF CHILDREN AND PUPILS WITH SEN IN THE SCHOOL YEAR 2014/2015

GERGANA KIRILOVA

SENIOR ASSISTANT PHD
IN PEDAGOGICAL FACULTY
AT KONSTANTIN PRESILAVSKY –
UNIVERSITY OF SHUMEN
GERGANAKS@ABV.BG

ANTOANETA TODORANOVA

PHD STUDENT
AT KONSTANTIN PRESILAVSKY –
UNIVERSITY OF SHUMEN,
DIRECTOR OF RESOURCE CENTER SHUMEN
TONI_DG_TOD@ABV.BG

BULGARIA

ABSTRACT: INCLUSIVE LEARNING AND INCLUSIVE DEVELOPMENT REQUIRE REFERENCING OF WHAT IS HAPPENING IN THE SCHOOL, TO WHAT SHOULD BE DONE TO MAKE IT SUCH. EXPERTISE IN THE ASSESSMENT OF THE SUPPORTING ENVIRONMENT AND EDUCATIONAL SERVICE THAT GIVES THE MASS EDUCATIONAL ESTABLISHMENT MUST BE GIVEN BY THE RESOURCE CENTER, WHICH HAS THE NECESSARY SPECIALISTS WITH HIGH QUALIFICATIONS AND EXPERIENCE IN THIS AREA.

KEYWORDS: RESOURCE CENTER, CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS, SPECIAL EDUCATION TEACHER.

Основната цел на екипите за подпомагане на обучението и възпитанието на деца и ученици със специални образователни потребности в училищата и детските градини в област Шумен е да съдействат за осъществяването на пълноценен процес на обучение и възпитание на тези деца чрез постигането на оптимална адаптация и ефективно включване в общообразователната среда. За да отговаря на съвременните изисквания всеки учител трябва да работи за усъвършенстването на своите умения за работа в екип и взаимодействие със своите колеги. За да бъде ефективна работата на екипите за подпомагане обучението и възпитанието на децата и учениците със специални образователни потребности, всички участници в екипа трябва да притежават конкретни познания за детското развитие, да си поставят подходящи цели за отделните деца и групата (класа като цяло), да познават и уважават индивидуалните възможности и потребности на децата /учениците. Работата в екип на всички педагози, имащи отношение по въпросите, свързани с обучението и възпитанието на децата със СОП в училищата и детските градини през тази учебна година даде възможност за по-пълно и по-ефективно решаване на задачите, свързани с интегрираното обучение. Дейността на екипите беше насочена преди всичко към развитие и утвърждаване на индивидуалността на децата и учениците със специални образователни потребности.

Съвместната дейност, заедно взетите решения по поставените задачи и разрешаването на конфликтните ситуации доведе през годината до преодоляването на редица трудности и гарантира до голяма степен успешната дейност на екипите в определени училища и детски градини в областта – ОУ „Димитър Благоев” – гр. Шумен, ОУ „Д-р Петър Берон” – гр. Шумен, ОУ „Еньо Марковски” – гр. Шумен, ЦДГ № 34 „Пролетна дъга” – гр. Шумен, ОУ „Христо Ботев” – с. Ивански, ЦДГ № 1 „Китка” – гр. Нови пазар, ОУ „Н. Й. Вапцаров” – с. Дибич, ОУ „Хр. Смирненски” – с. Пристое,

ОУ „Св. Климент Охридски” – с. Стоян Михайловски и др. В тези учебни заведения членовете на екипите през годината вземаха активно участие в заседанията, изразяваха различни мнения и търсеха решения, които да бъдат полезни, ефективни и актуални за образователно – възпитателния процес и адаптирането на децата и учениците със СОП в общообразователната среда.

Във всички детски градини и училища, които осъществяват интегрирано обучение със Заповед на директорите са определени съставите на екипа. Изготвени са План – графици за работата на екипите през учебната година. От протоколите на заседанията става ясно, че в началото на учебната година е направена оценка на образователните потребности на всички деца и ученици със специални образователни потребности. Установени са съществуващите дефицити в отделните сфери на развитие на децата – когнитивно, психомоторно, езиково-говорно, училищни знания и умения. Оценка е направена с помощта на стандартизирани тестове и методики за определяне капацитета на децата със специални образователни потребности. Въз основа на изготвените доклади от членовете на екипите са разработени индивидуалните образователни програми. За учениците, които не достигат държавните образователни изисквания е адаптирано учебното съдържание по съответните направления, по които се работи през годината. Отчетен е напредъкът в развитието на децата и учениците със СОП в края на първия срок и в края на учебната година, отчетени са резултатите от обучението по индивидуалните образователни програми. Изготвени са Доклад – анализи за дейността на екипите в края на първия срок и в края на учебната година. Общият брой на екипните срещи, проведени в учебните заведения, осъществяващи интегрираното обучение в област Шумен е 350.

В началото на учебната 2014/ 2015 година са сформирани 29 групи за ресурсно подпомагане в 34 общообразователни училища и 20 детски градини. Подпомагат се от 27 ресурсни учители, 1 слухово - речеви рехабилитатор, 1 учител за подпомагане на зрително затруднени деца, 3-ма логопеди и 3-ма психолози.

Таблица №1

Децата и учениците със специални образователни потребности по видове увреждания и нарушения

№	Видове увреждания, нарушения и трудности	В началото на учебната година	В края на I-ви срок	В края на учебната година
1.	Умствена изостаналост	154	176	175
2.	Синдром на Даун	2	2	2
3.	Множество увреждания	27	24	24
4.	Аутизъм	10	10	10
5.	Обучителни трудности	44	47	47
6.	Увреден слух	9	10	10
7.	Нарушено зрение	3	4	4
8.	Физически увреждания	2	2	2
9.	Психични разстройства	17	21	23
10.	Дислексия	0	0	0
11.	Езиково-говорни нарушения	9	11	10
12.	ДЦП	6	6	6
ОБЩ БРОЙ:		283	313	313

Движението на учениците в края на годината е както следва:

Новопостъпили - 45 са насочени за ресурсно подпомагане и интегрирано обучение от ЕКПО към РИО.

Отпаднали – 15:

- 1 преместен в училище, което работи по проект „Включващо обучение“;
- 5 заминали за чужбина;
- 3 по желание на родителите;
- 2 поради смяна на местоживеенето;
- 2 достигане на ДОО;
- 2 преминали в друга форма на обучение.

Таблица №2

Деца и ученици със специални образователни потребности по етапи и класове:

№	Обучителен етап	ДУСОП в края на учебната 2013/2014 година
1.	Общ брой деца от ПУВ	54
2.	Общ брой ученици в начален етап	124
	I клас	23
	II клас	39
	III клас	26
	IV клас	36
3.	Общ брой ученици в прогимназиален етап	122
	V клас	37
	VI клас	32
	VII клас	40
	VIII клас	13
4.	Общ брой ученици в гимназиален етап	13
	IX клас	5
	X клас	0
	XI клас	5
	XII клас	3
ОБЩ БРОЙ:		313

Специалните педагози и психолозите от ресурсния център са оказали методическо подпомагане на екипите в детските градини и училищата през учебната година по следните теми:

- **VI ОУ „Еньо Марковски”, гр. Шумен**
 - „Характеристики и особености на детето с хиперактивност”.
- **ОУ „Д - р Петър Берон”, гр. Шумен**
 - „Оценяването на децата със СОП - изисквания”;
 - „Стратегии за преподаване и подкрепа на учениците със СОП в контекста на включващото обучение”;
 - „Обучителни затруднение при деца с хиперактивност”.
- **НУ „Илия Р. Блъсков”, гр. Шумен**
 - „Помощни средства и технологии за деца със СОП”;
 - „Оценяване на децата със СОП – изисквания”.
- **НУ „Княз Борис I”, гр. Шумен**
 - „Социализация и интеграция на деца със СОП”;
 - „Оценяване на децата със СОП – изисквания”.

- **СОУ „Панайот Волов”, гр. Шумен**
 - „По какво да различавам, че детето има специфични нарушения на способността за учене”;
 - „Гъвкавост и вариативност при адаптиране на учебното съдържание за ученици със СОП”.
- **СОУ „Йоан Ехзарх Български”, гр. Шумен**
 - „Оценяването на децата със СОП - изисквания”;
 - „Стратегии за преподаване и подкрепа на учениците със СОП в контекста на включващото обучение”;
 - „Мултисензорен подход за учене при децата и учениците със СОП за учене в начална и предучилищна възраст. Видове дейности и насоки за изпълнение”;
 - „Терапия при дизартрия” и „Как да помогнем на детето с аутизъм”;
 - „Дислексия – проблеми в четивната техника. Характеристика и симптоми”;
 - „Сензорна интеграция или „целева игра” като метод за работа при деца с проблеми в развитието”.
- **СОУ „Сава Доброплодни”, гр. Шумен**
 - „Екипната работа – предпоставка за качествено въздействие при обучението на децата със специални образователни потребности”.
- **IX ОУ „Панайот Волов”, гр. Шумен**
 - „Агресивното поведение на детето: борбата в училище и удома”;
 - „Хиперактивните деца – как да работим с тях”.
- **ОУ „Димитър Благоев”, гр. Шумен**
 - „Характеристика на специфичните обучителни трудности”;
 - „Изменения и актуализиране на нормативни документи на МОН за обучение на децата със СОП”.
- **ЦДГ № 27, ЦДГ № 34 и ЦДГ № 30 „Космонавт”, гр. Шумен**
 - Беседа на тема „ДЦП същност на заболяването”.
- **ПГОХХТ „Проф. д-р Асен Златаров”, гр. Шумен**
 - „Характеристики и особености на детето с хиперактивност”.
- **ОУ „Никола Йонков Вапцаров”, с. Дибич, общ. Шумен**
 - „Диагностика на деца със СОП”;
 - „Игрово взаимодействие и социализация на учениците със СОП”.
- **ОУ „Христо Ботев”, село Ивански, общ. Шумен**
 - „Взаимодействие между ресурсен и масов учител в работата с деца със СОП”;
 - „Нека да ги приемем такива, каквито са”.
- **ОУ „Св.св. Кирил и Методий”, с. Царев брод, общ. Шумен**
 - „Взаимодействие между ресурсен и масов учител в работата с деца със СОП”;
 - „Нека да ги приемем такива, каквито са”.
- **ОУ „Васил Левски”, с. Градище, общ. Шумен**
 - „Оценяване на учениците със СОП – изисквания”;
 - „Помощни средства и технологии за деца със СОП”.
- **ОУ „Панайот Волов”, с. Мадара**
 - „Видове обучителни трудности и техните характеристики. Особенности при работа с деца с обучителни трудности”;
 - „Ефективни техники за комуникация и работа с родители на ученици със СОП”;

- „Особености при работата с ученици с дефицит на вниманието”.
- **ОУ „Св. Климент Охридски”, гр. Плиска**
- „Агресивното поведение на детето”;
- „Хиперактивно дете - как да работим с него”.
- **ОУ „Петко Рачев Славейков”, с. Изгрев, общ. Венец**
- „Интегрираното образование и социалните реалности в България”;
- „Дискалкулия”;
- „Хиперактивното дете се нуждае най-напред от подкрепа и разбиране”;
- „Различия между интегрираното обучение и приобщаващото образование”.
- **ОУ „Христо Ботев”, с. Златар**
- Обучение „Аспекти в екипната работа на специалистите подпомагачи интегрираното обучение на учениците със СОП”;
- Обучение „Работа с ученици с разстройство на вниманието и хиперактивност”.
- **СОУ „Никола Йонков Вапцаров”, с. Венец, общ. Венец**
- „Оценяване на учениците със СОП - Разглеждане на Наредба № 3 от 15.04.2003 г. за системата за оценяване”;
- „Взаимоотношенията родители - деца и тяхното влияние върху позицията на децата в класа”;
- „Помощни средства и технологии за децата със СОП”.
- **СОУ „Св.Св. Кирил и Методий”, гр. Смядово, общ. Смядово**
- Дискусия „Мястото на подвижните игри в интеграционния процес при учениците със СОП”;
- „Методи и похвати за овладяване на стреса и стресовите ситуации при работата с учениците със СОП”;
- „Хиперактивност и дефицит на вниманието”.
- **ОУ „Никола Й. Вапцаров”, гр. Нови пазар**
- „Педагогически технологии за работа с деца със СОП”.
- **ЦДГ „Китка” и ЦДГ „Калина Малина”, гр. Нови пазар**
- Децата участваха във всички празници в градините. Изготвиха украси, изработиха картички и сурвакници, приложения, рисунки, включиха се с песни и стихчета в тържествата за Коледа и Нова година;
- Баба Марта се отбеляза с тържество и изработка на мартеници, картички, украса;
- Децата празнуваха Осми март и всички пролетни празници, като изработиха украса и картички, рецитираха стихчета, участваха в драматизации и декорации.
- **ОУ „Св. Климент Охридски”, с. Стоян Михайловски, общ. Нови пазар**
- Работна среща на тема „Адаптация на класната стая и занималнята на деца със СОП”;
- Работна срещана тема „Организация на интегрираното обучение на учениците със СОП. Роля на държавните институции”.
- **СОУ „Д - р Петър Берон”, с. Хитрино**
- „Специфични умения за общуване при деца с аутизъм”
- **ОУ „Христо Смирненски”, с. Пристое, общ. Каолиново**
- „Игрово взаимодействие и социализация на деца и ученици със СОП”;
- „Характеристика на основните форми на речеви нарушения”.
- **ОУ „Пенчо П. Славейков”, с. Марково, общ. Каспичан**

- „Проверка и оценка на деца и ученици със СОП”;
- „Двезичието /билингвизма/ при деца със СОП”.

Насоките за подобряване работата на екипите се свеждат до следното:

1. Да има постоянна връзка между различните специалисти, общообразователните учители да отделят повече време за осъществяването на тази връзка.
2. В графици да се предвидят повече екипни срещи и консултации.
3. Да се планират прецизно необходимите ресурси за работа с децата със СОП.
4. Да се взема мнението и на другите учители, които не са членове на екипа.
5. Екипът да се събира своевременно и да решава назряващите проблеми преди настъпването на конфликтната ситуация.
6. Да се отделя повече време за целенасочено наблюдение и корекционно-развиващи дейности с децата от всички специалисти и учители в училищата и детските градини.
7. Ресурсните учители да предоставят на членовете на екипа повече специализирана литература и методическа подкрепа.
8. Специалните педагози и психолозите, членове на екипа, да организират повече екипни срещи с методическа цел.
9. При необходимост инициативата за събиране на екипа да идва от самия учител на групата или класа за разрешаването на актуален проблем или казус.
10. Членовете на екипа да търсят съдействие от родителите и активно да ги включват в своята работа.

Децата и учениците със СОП се нуждаят от безусловната подкрепа на всички: ресурсен учител, логопед, психолог, родители, учители, съученици. През учебната година се работи за развитие на уменията за създаване на близки взаимоотношения, приятелства, взаимопомощ, толерантност и уважение между децата.

През учебната година децата и учениците със СОП бяха включвани във всички извънкласни дейности и мероприятия, организирани в детските градини, училищата и ресурсния център. През месец май съвместно с ръководството на ОУ „Н. Й. Вапцаров”, с. Дибич беше организирана екскурзия с учебна цел до гр. Котел и гр. Жеравна. Ресурсният център осигури възможност всички ученици със СОП да се включат в събитието и да изживеят незабравими моменти заедно с другите деца. Посетени бяха домът - музей на Йордан Йовков в Жеравна, Природонаучният музей и Музеят на котленските възрожденци в Котел. На децата им направи силно впечатление работната стая на Йовков, където той е написал едни от безсмъртните си образци на българската литература. Много интересна и впечатляваща за тях беше старинната архитектура на Жеравна и Котел с дървените къщички „накацали” една над друга, както и различните предмети, свързани с дома, работата на полето и традиционните български занаяти.

Обучението на децата със СОП е предизвикателство и за учителите от детските градини и училищата. За да бъдат подпомогнати в процеса на интегриране на децата със СОП с тях се провеждаха ежедневни консултации през годината, на които се обсъждаха въпроси, свързани с образователните потребности, произтичащи от нарушението и увреждането на децата, развитието на речта, фината моторика, особеностите при усвояването на учебното съдържание - методите, техниките, похватите за усвояване на училищни умения, подходящите форми на изпитване и оценяване, моделите на общуване. Ресурсните учители активно се включиха в работата

на педагогическите съвети и методическите обединения в училищата и детските градини по теми свързани с включващото обучение и оценяването на учениците със специални образователни потребности, съдействаха за снабдяването на учителите със специална литература по въпросите на обучението и възпитанието на децата с увреждания. По училищата бяха проведени обучения, работни срещи, беседи, дискусии.

Ръководството и специалистите от центъра осъществяваха непрекъснато взаимодействие и сътрудничество с общинските администрации и кметствата, отделите за „Закрила на детето” към дирекциите „Социално подпомагане” по общини, КСУДС – Шумен, ДЦДМУИ – гр. Шумен; ДДМУИ „Калинка” – с. Васил Друмев; ДДЛРГ „Детелина” – гр. Шумен; ДДЛРГ – гр. В. Преслав, Психодиспансер, УМБАЛ „Царица Йоанна - ИСУЛ” ЕАД - гр. София, ВМА - гр. София, Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”. През месец октомври се проведе среща между заместник - кмета по култура, просвета и образование на община Шумен – Живка Тонева, началника на РИО - Шумен, старши експерта ИО в РИО, директора на ресурсния център и директори на детски градини в града. На нея се дискутираха въпросите, свързани с осигуряването на подкрепяща и стимулираща среда в детските градини, обезпечаването на ресурсното подпомагане с нужните специалисти за осъществяване на ранното педагогическо въздействие. Като проблем бе отбелязан факта, че децата са разпръснати в голям брой градини и се затруднява ефективността при оказване на специализирана помощ.

За осъществяване на пълноценно включване в учебно - възпитателния процес и изпълнение на целите и задачите от индивидуалните образователни програми важна роля играят родителите на ДУСОП. В ресурсния център са проведени 135 консултации с родители на деца със СОП, обучаващи се интегрирано и с родители на деца с проблеми в развитието. Работата с родителите през годината включваше консултиране и насоки за обучението и развитието на децата. Усилията бяха насочени към инициране на по-голяма ангажираност и заинтересованост от страна на родителите към учебно-възпитателния процес и проблемите, касаещи развитието на техните деца, включване в изготвянето на индивидуалните образователни програми и адаптираните планове. Използваните форми на взаимовръзка и взаимодействие са: диалог, дискусия, телефонни разговори, беседа, писма, родителски срещи, посещение у дома, използване на социални мрежи - скайп и фейсбук. Родителите, които проявяваха загриженост за своите деца получаваха редовно информация за методите, техниките и похватите на обучение, насоки за конкретните форми и прийоми за работа по време на самоподготовката в къщи, за начините и средствата за мотивацията на децата за учебен труд, за подходящия дневен режим, за адекватните реакции от тяхна страна при възникнал проблем. И през тази година в тетрадките за осъществяване на обратна връзка редовно се вписваха препоръки и съвети за работа с детето. Често пъти се посещаваха и домовете на учениците, като на място се даваха необходимите инструкции и насоки за работа с детето, за да се създадат и развият у него полезни умения за самостоятелен и независим живот, обсъждаше се дневния режим- учене, почивка, игра. Особено внимание се обръщаше на умението на родителите да разговарят с децата си и да създадат приятелска връзка с тях, основана на доверието. При проведените многократни срещи се акцентираше върху работата на родителя с детето - да проявява разбиране, търпение, да оказва помощ, да провокира интересите на

детето, да го превърща в активен участник и в най-дребните и обикновени семейни задължения.

През учебната година специалните педагози оказваха съдействие на семействата за разширяване социалните контакти на децата, за професионалното ориентиране и насочване, относно възможностите за продължаване на образованието и обучението. Консултирани са родители на деца със съмнения за отклонения в психофизическото развитие и са насочени към съответните институции.

Трудностите в работата с родителите са свързани най-вече с непризнаването на различията и проблемите на децата. Проведени са множество консултации от ресурсните учители и психолозите от центъра, на които са изяснени сетивните периоди в развитието на детето и ролята на ранното корекционно въздействие и рехабилитация.

Друг проблем, който срещат специалистите в ресурсния център, е незаинтересоваността на някои родители и главно на тези, които са неграмотни, безработни, социално слаби или работещи в чужбина. През учебната година са проведени множество консултации, търсени са алтернативни и нестандартни методи и подходи за привличане на родителите като партньори и активни участници в образователния процес. В детските градини и училищата са проведени много родителски срещи, обучения, беседи, дискусии, разговори, тематични срещи, индивидуални консултации по актуални, важни за осъществяването на семейната подкрепа, въпроси.

Специфичните проблеми и затруднения в работата на ресурсния център се свеждат до следното:

1. В община Шумен 33 деца със специални образователни потребности се обучават и възпитават интегрирано в 12 детски градини Това затруднява и намалява ефективността на специализираната помощ и ресурсното подпомагане на децата. В тази връзка в началото на учебната година са осъществени срещи с директорите на ОДЗ „Светулка” – гр. Шумен и ЦДГ № 30 „Космонавт” за насочване от ЕКПО към РИО на деца със СОП към тях, с цел подобряване на подкрепящата среда и ресурсното подпомагане. Проведена е среща със заместник кметът по образование, специалистите, отговарящи за предучилищното и средно образование в общината, началникът на РИО, директорът на ресурсния център и директорите на част от детските градини, в които са интегрирани деца със специални образователни потребности. Изводът от проведените разговори е, че директорите и детските учители все още не се чувстват подготвени и се страхуват да приемат и работят с деца с увреждания. Техните притеснения се отнасят най-вече по отношение работата с деца с епилепсия и нарушения от аутистичния спектър. Дебатът се оформи около въпроса колко часа на ден тези деца трябва да бъдат в детската градина и през кой от режимните моменти.
2. Много голяма част от децата и учениците със специални образователни потребности се нуждаят от логопедична работа. Логопедите на ресурсния център не могат да обхванат всички деца, за да им осигурят необходимия седмичен брой часове за ефективна корекционна дейност. Всички детски градини в община Шумен и част от училищата в областта имат на щат учители на деца с езиково-говорни нарушения, но те не работят с деца и ученици със СОП. В разговорите с директорите беше изяснено, че информационната система „Админ” не дава възможност за включването на тези деца/ученици в групите им. По време на срещите със самите специалисти, те споделихаа, че нямат нужния опит и

познания за работа с деца, при които липсва реч и най-вече с тях, които имат нарушения от аутистичния спектър.

3. Необходима е по-добра екипност, споделена отговорност, координация и ефективност в работата на екипите в част от детските градини и училищата в областта. В тези учебни заведения са проведени срещи с директорите и са осъществени разговори с членовете на екипите за уточняване ангажираността на всички по отношение оценката на образователните потребности на децата и учениците със специални образователни потребности, изготвянето на индивидуалните програми и адаптирането при необходимост на учебното съдържание.

SOCIOBRAINS